

УДК 027.7:378(477.43)«1918/1920»

М. П. Горин

ТАБОРИ, ГЕТТО І ТЮРМИ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ ПОДІЛЛЯ (1941–1944 рр.)

У статті досліджується проблема створення та функціонування на території окупованого нацистами Поділля таборів, гетто, тюрем та інших місць примусового утримання, особливості діяльності окупаційної влади в початковий період війни та видозміна підходів нацистів до механізму репресій проти військовополонених та місцевого населення, а також еволюція вирішення «єврейського питання» з урахуванням національного складу Кам'янець-Подільської та Вінницької областей УРСР.

Встановлено притаманні вказаному регіону особливості примусового утримання населення, узагальнено характерні ознаки таких місць, дано порівняльну характеристику пенітенціарним закладам нацистів. Зокрема, деталізовано механізм утворення, формування адміністративного апарату, регламентації повсякденної діяльності подібних установ, а також проаналізовано соціальний і національний склад в'язнів та табірної і тюремної адміністрації з числа місцевого населення.

Доведено, що на території досліджуваного регіону табори для військовополонених та гетто вирізнялись чіткими характерними рисами нацистських репресивних установ. Підтверджено, що саме ці дві категорії таборів виокремлювались серед усіх інших місць примусового утримання і найчастіше створювались окупаційною владою на території усієї України. У ході дослідження архівних фондів віднайдено раніш невідомі документи і факти організації та функціонування таких місць примусового утримання, як змішані табори.

Ключові слова: табори, гетто, гестапівські тюрми, Поділля, окупація, військовополонені, єврейське населення, в'язні.

У сучасній історіографії Другої світової війни тема створення та функціонування таборів залишається однією із знакових проблем. Серед праць, в яких досліджується тема нацистських таборів, не втратили актуальності: «Довідник про табори, тюрми та гетто на окупованій території України (1941–1944)», упорядкований Мариною Дубик, опубліковане в Сімферополі видання «Нацистські табори смерті. Очевидці свідчать», спільне дослідження Інституту історії України НАН України та Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років» «Історія великих страждань. Нацистські табори для радянських військовополонених у м. Слауті на Хмельниччині: дослідження, документи, свідчення» [1, 2, 3]. У зазначених працях

достатньо широко й детально розкрита панорама місць примусового утримання, у тому числі і в подільському регіоні. Найбільш узагальненим виданням є довідник М. Дубик, в якому на основі документів українських, російських і німецьких архівів класифіковано табори, що діяли в окупованій Україні. Однак на сьогодні не існує дослідження, яке б комплексно представило класифікацію таборів, дало їх опис, характерні ознаки і особливості.

Метою статті є спроба класифікувати характерні ознаки, притаманні місцям примусового утримання на території Поділля в період окупації 1941–1944 років. Складовими поняття «місця примусового утримання населення» є табори для військовополонених, гетто, тюрми, трудові табори та ін. Юридичне визначення цих каральних установ окупантів дає Закон України «Про жертви нацистських переслідувань», прийнятий Верховною Радою України 23 березня 2000 року.

Основним джерельним масивом дослідження є документальні матеріали Служби безпеки України, архівні кримінальні справи на зрадників Батьківщини.

Окупаційна політика німецької влади включала в себе широкий спектр карально-репресивних заходів, спрямованих на досягнення різних цілей військового, політичного та господарського характеру, виконання низки специфічних завдань нацистського режиму, головним з яких був геноцид. Слово геноцид (від грец. *genos* – рід, плем'я і лат. *caedere* – вбиваю) означає винищення окремих груп населення за расовими, національними, релігійними та іншими мотивами [4, с.143].

Здійснення гітлерівцями задуманого, а саме політики геноциду відносно радянських людей, розпочалося з перших днів окупації Поділля. Намагаючись тримати населення в постійному страху, окупаційна влада видала низку наказів, інструкцій, розпоряджень, спрямованих на недопустимість руху опору.

Для реалізації політики геноциду нацисти використовували цілу систему каральних заходів: відкриті та закриті розстріли, публічні страти через повішання, заручництво, облави, погроми, утримання в таборах і тюрмах, переселення, депортації тощо. Ще задовго до початку Великої Вітчизняної війни німецьким керівництвом було заплановано створення та організацію функціонування великої кількості таборів різного типу. Ці табори були органічною частиною окупаційного режиму.

Сотні тисяч людей стали в'язнями німецьких концтаборів, створених по всій території України. Використовувались такі засоби, як голод і голодна смерть, хвороби та відсутність медичного обслуговування, нелюдські умови утримання, виснажлива праця, знущання, розстріли і т.п. [5, с.76].

Масове знищення населення окупованих територій, у тому числі й військовополонених в 1941–1944 роках здійснювалось у 808 таборах, тюрмах та інших місцях примусового утримання (МПУ), створених окупантами на території України [6].

Табори для військовополонених (дулаги, шталаги, офлаги), для цивільного населення (концентраційні табори, гетто,

виправно-трудова та пересильні табори) – всі без виключення служили злочинним намірам фашистів, спрямованим на масове винищення радянських громадян. Тут умисно створювались умови, які спричиняли загибель тисяч людей.

Методика створення МПУ на території Поділля мало чим відрізнялася від таборів, що функціонували в інших регіонах. Однак, табори, що діяли на території досліджуваного регіону, мали певні відмінності від загальноприйнятих класифікацій, а деякі за своїми характеристиками взагалі не відповідали жодній з них.

Однією із найпоширеніших категорій місць примусового утримання були **табори для військовополонених**. Зазвичай вони розташовувались у приміщеннях на території колишніх військових містечок, заводів і фабрик, у військових казармах, колишніх тюрмах. Подекуди це були напівзруйновані будівлі, непридатні для перебування, іноді військовополонені утримувались просто неба. У деяких таборах полонені мали змогу побудувати тимчасові бараки [7, арк.34; 8, арк.47-48]. Табори огорожувались колючим дротом, а по їх периметру стояли вишки з кулеметами.

Охорона таборів для військовополонених здійснювалася офіцерами та солдатами Вермахту. Відповідно з розпорядженням від 1 серпня 1938 року передбачалося на кожні 10 тисяч військовополонених 131 особу керівного та наглядового персоналу. Подальше зростання кадрового складу табору могло відбуватися лише за умови, що в таборі утримувалося понад 30 тисяч військовополонених [9, с.33].

До складу таборової адміністрації також входили підрозділи служби безпеки (СД) та розвідувального і контррозвідувального органу – «Абвер», зокрема спеціального підрозділу «1Ц» [10, арк.26].

Основним завданням служби безпеки та відділу «1Ц» було виявлення серед військовополонених комісарів, швейц та політпрацівників для безумовного знищення. Також у шталагах виявляли офіцерів і переводили їх до офлагів. На ці ж підрозділи покладалося залучення полонених до співпраці з німецькою владою, служби у німецькій поліції, виявлення спроб організації втеч та підпілля.

У такому жахливому таборі, як Славутський «Грослазарет», дозволялося отримання військовополоненими кореспонденції, посилок і передач від сімей, а також побачення з родичами. Це давало адміністрації чимало вигод. Засуджений перекладач Й. Ренер розповів, що до його обов'язків входив перегляд листів та посилок, які надходили до полонених з волі та присутність при відвідуванні військовополонених родичами [10, арк.31], виявлення необхідної інформації.

Військовополонених, як і більшість в'язнів МПУ, використовували на важких роботах, зокрема на будівництві та ремонті шосейних доріг, розвантажуванні вагонів, у кар'єрах, на торфорозробках, каменоломнях, у сільському господарстві та інших роботах з великим фізичним навантаженням. Полонені табору с. Шевченківка Калинівського району Вінницької області обслуговували аеродром. Бранці вінницьких таборів працювали на бу-

дівництві ставки Гітлера «Вервольф». Після завершення будівництва усіх їх розстріляли [11, арк.10].

На території Кам'янець-Подільської області функціонувало 20 таборів для військовополонених (з них 5 більше схожі на пункти тимчасового утримання або збору військовополонених для подальшої відправки) [12]. На території Вінницької області діяло 42 таких табори [11].

Поширеною категорією МПУ були **гетто** (іт. *ghetto*) – особливі єврейські квартали в містах, за межами яких євреї не мали права селитися. У час нацистської окупації гетто була частина території будь-якого населеного пункту, виділена для примусового утримання осіб єврейської національності з метою їх ізоляції та подальшого знищення [1, с.14].

Вже з перших днів окупації єврейське населення почали перемищувати до гетто, під які на початку відводили їх же власні будинки. Іноді цілі єврейські квартали огороджувались колючим дротом. Згодом під гетто відводились будь-які приміщення: склади, будівлі колгоспних господарств, фабрик, заводів та ін. Іноді євреїв утримували в тимчасових бараках чи під відкритим небом [13, арк.18-25, 34-38; 14, арк.32-34, 40-41; 15, арк.96-97, 136-137]. Щоб принизити єврейське населення та показати власну перевагу над ними, німці вибирали для гетто цюнайгірші місця. У переважній більшості це були свинарники, телятники, курники, конюшні тощо. Усі вони були огорожені колючим дротом та охоронялись поліцаями. У поодиноких випадках їх не огороджували і не здійснювали постійної охорони, оскільки залякане єврейське населення, боячись розправи, і не намагалося покинути відведену територію.

Для внутрішнього керівництва та виконання наказів нацистів у гетто створювались так звані єврейські ради (юденрати), до яких входили впливові члени общини. Юденрати відповідали за реєстрацію населення гетто, збирання контрибуції, організацію трудової повинності, забезпечення продовольством і медичним обслуговуванням мешканців, вели опис всієї єврейської власності, розподіл житла чи площ для перебування. Вони ж здійснювали охорону внутрішнього порядку. Також юденрати вирішували питання відправки тих чи інших осіб на примусові роботи та до таборів смерті [16, с.84]. Охорону гетто здійснювали поліцаї, німецькі та румунські солдати.

Умови, в яких утримувалось єврейське населення, були важкими. 1 вересня 1941 року керівництвом Німеччини було видане розпорядження про обов'язкове носіння євреями жовтої шестикутної зірки. Однак впроваджено це було лише в деяких гетто і діяло до остаточного вирішення 20 січня 1942 року єврейського питання – рішення про знищення єврейського народу. З цього моменту перебування в гетто стало нестерпним: постійні знущання, цинічні образи, жорстокі побої за найменшу непокору, а іноді смерть. Окупаційне керівництво зосередило зусилля на цікавому винищенні євреїв з використанням і масових розстрілів, і відправки в'язнів до таборів смерті.

Єврейське населення зазвичай використовували на роботах з важким фізичним навантаженням, постійними знущаннями і побиттям. Працювали євреї переважно на ремонті шосейних доріг та залізниць, у кар'єрах з видобутку каміння, чи в піщаних кар'єрах [17, арк.21-22; 18, арк.11-14, 16-35]. Робота розпочиналася дуже рано. Певні переваги мали спеціалісти певних професій, оскільки вони цінувалися німецькою владою, їх використовували на роботах з кращими умовами. Так, у гетто м. Жмеринка Вінницької області таких спеціалістів використовували на виробництві спирту, безалкогольних напоїв, солодощів, мила, а також у цехах з ремонту взуття, одягу та ін. Такі особи зазвичай не підпадали під масові розстріли, або знищувались в останню чергу після ліквідації гетто.

На території Вінницької області функціонувало 159 гетто [11], у Кам'янець-Подільській – 44 [12].

На Поділлі, як і на інших окупованих землях, діяли **трудоі табори** – місця для ізольованого розміщення населення з використанням примусової праці на підприємствах, будівельних роботах та ін. [1, с.16]. Розташовувались вони також у будь-яких будівлях, придатних для перебування. Згодом про придатність приміщень мова не йшла: бранці перебували просто неба за огорожею, зазвичай, на околиці міст. Утримувались у таких таборах мешканці окупованих територій, що порушили окупаційний режим, саботажники та ті, що очікували відправки до Німеччини. Умови, які створювались, та заходи, що здійснювались у них, мали мету залякати місцеве населення, яке не бажало підтримувати новий порядок.

У Вінниці функціонувало три трудових табори: на території військторгу, на швейній фабриці та цукровому заводі, ще один, так званий «робочий табір», знаходився в с. Коло-Михайлівка Вінницького району.

У Проскуріві (нині Хмельницький) по вул. Мільйонній (вул. Театральна) у період з 1942 по березень 1944 року також функціонував трудовий табір. У ньому утримувалося місцеве цивільне населення з категорії порушників окупаційного режиму та саботажників у кількості 600 осіб. Працювали бранці під охороною поліцаїв на будівництві та ремонті шосе в напрямку Львів-Проскурів-Вінниця. Харчувались вони тричі на день, робочий день тривав 10 годин, мали вихідний у неділю. З квітня 1943 року до табору помістили євреїв, які вижили після ліквідації Лезневського гетто. До осені 1943 року табір став також збірним пунктом для відправки людей до Німеччини. Згодом він був переміщений до Лезневського трудового табору.

Лезневський табір, так званий «український» розташовувався на території складів військової частини в с. Лезневе. Утримувалося у ньому близько 250 осіб, які працювали на будівництві та ремонті шосе [19, арк.54-55].

У приміщенні костелу Летичева в період з літа 1942 до початку 1944 року діяв трудовий табір, створений на місці табору для військовополонених, переміщеного до Гайсина. Вказаний табір майже не відрізнявся від інших, що діяли на території області.

Єдиною відмінністю стало те, що перед його ліквідацією частину ув'язнених розстріляли, всіх інших відправили до Німеччини.

У м. Кам'янці-Подільському, у районі Старого міста, у період з вересня 1942 до березня 1944 року був створений табір, який за своїми ознаками класифікувався як трудовий, але серед місцевого населення називався концентраційним. Така ж ситуація і з табором у с. Манівці Красилівського району: за ознаками він відповідав категорії трудових таборів, а серед населення йменувався концентраційним. Функціонував він влітку 1943 року. В обох таборах утримувалися місцеві мешканці та жителі навколишніх сіл, які порушили окупаційний режим.

Виправно-трудові табори були місцями ув'язнення громадян на визначений термін (від 21 до 56 днів) за ухилення від трудової повинності, трудові порушення. Однак німецька влада могла продовжити утримання на невизначений термін [1, с.14].

Довідник Марини Дубик про табори, тюрми та гетто на окупованій території України до категорії виправно-трудових таборів відніс 7 МПУ населення. Із них 2 знаходилися на території Кам'янець-Подільської області: у Кам'янці-Подільському та Шепетівці. Однак, на нашу думку, жоден із зазначених таборів за своїми характеристиками не відповідав цій категорії. Табір, який існував у Кам'янці-Подільському, можна віднести як до виправно-трудових, так і до трудових таборів. Оскільки інших відомостей про трудовий чи виправно-трудоий табір, окрім табору в Старому місті Кам'янця-Подільського не існує, припускаємо, що мова йде про один і той самий табір.

Табори примусової праці для євреїв – місця ув'язнення осіб єврейської національності з метою їх використання на тяжких роботах, перетворені з гетто, підпорядковувалися поліції та СС. Єврейське населення, яке утримувалося у цих таборах, переважно використовувалося на будівництві та ремонті шосе і залізниць. У східних областях ці табори були запроваджені розпорядженням рейхсміністра окупованих східних областей Альфреда Розенберга про введення примусової праці для єврейського населення від 16.08.1941 р. [1, с.16]. На території Вінницької області такі табори розташовувалися на території військового містечка у Вінниці, селах Михайлівка, Тарасівка та Кунка Гайсинського, Тарасівка Жмеринського, Хрінівка Іллінецького районів, у конюшнях м. Калинівка, у єврейській школі смт. Комсомольське Козятинського, с. Дяківці Літинського та Сказинцях, Озаринцях Могилів-Подільського районів; у Брацлаві на території МТС та в центрі міста функціонувало два табори, у селах Нижча Кропивна, Райгород, Чуків Немирівського, Затишне Піщанського районів, містах Тульчині, Хмільнику. На території Кам'янець-Подільської області характерних таборів примусової праці для євреїв не існувало.

На Поділлі діяли і **гестапівські тюрми** – місця попереднього ув'язнення та утримання громадян з політичних мотивів із застосуванням до них насильницьких дій виняткової жорстокості, включаючи катування і вбивства. У тюрмах перебували громадяни політично не лояльні до окупаційної влади, підпільники, партизани

і ті, хто їм допомагав. У переважній більшості тюрми підпорядковувались гестапо чи СД. Окремі приміщення під німецькі тюрми не відводились, зазвичай вони розташовувались у колишніх радянських тюрмах та приміщеннях НКВС. Майже в усіх великих населених пунктах в роки окупації створювались тюрми, зокрема на території Вінницької області – 8 тюрем: у містах Могилів-Подільський, Ольгопіль, Вінниця – міські, у Брацлаві Липовці, Бару, Немирові, Ямполі – повітові тюрми. На території Кам'янець-Подільської області відомі 5 тюрем: в Ізяславі – тюрма «Бернадин», у Проскуріві – міська тюрма, у Кам'янці-Подільському – окружна тюрма, у Старокосянтинові та Шепетівці – міські тюрми.

Були й **пересильні табори** на території Поділля та Південно-Східної Волині, більше схожі на тимчасові пункти збору цивільного населення. Створювались вони в тих чи інших місцях на нетривалий період, тому якихось особливих ознак не мали. Як вже зазначалося, у Проскуріві такий тимчасовий пункт розташовувався в школі по вул. Мільйонній (нині Театральна), де функціонував трудовий табір. У Лезнівському трудовому таборі також існував пункт відправки населення на примусові роботи до Німеччини. У Вінниця пересильний табір знаходився на території цегельного заводу [11, арк.7].

Окрім вищевказаних місць примусового утримання населення існували й такі, які за своїми ознаками не відносяться до загальновідомих категорій. Зокрема в таборах міст Вороновиця, Гайсин, Козятин, Літин, Немирів та інших місцях Вінницької області окрім військовополонених утримувалось місцеве населення, євреї, цигани [11, арк.167]. Це в свою чергу дає підстави розглядати їх, як нову категорію – **змішані табори**.

На основі проаналізованих першоджерел можна зробити висновок, що на відміну від трудових, виправно-трудових, пересильних таборів та в'язниць, які мали структурні ознаки МПУ, табори для військовополонених та гетто вирізнялись серед усіх інших місць примусового утримання чіткими характерними рисами нацистських репресивних установ. Саме ці дві категорії таборів найчастіше створювались окупаційною владою на території не тільки Вінницької та Хмельницької областей, але й на території усєї України.

Місця примусового утримання населення з такими злочинними формами організації та діяльності стали цинічним зразком прагматизму нацистської влади у веденні політики винищення слов'янського та єврейського соціуму на окупованих територіях. На відміну від окупованих країнах Західної Європи територія досліджуваного регіону характеризувалася надзвичайно великою кількістю військовополонених в 1941-1942 роках, злочинною бездіяльністю командування Вермахту у вирішенні побутових проблем життєдіяльності таборів, масштабним Рухом Опору, високою концентрацією єврейського населення в містах та містечках окупованого Поділля, що спричинило створення великої кількості МПУ для боротьби з будь-якою опозицією.

Список використаних джерел і літератури:

1. Довідник про табори, тюрми та гетто на окупованій території України (1941–1944) / упоряд. М.Г. Дубик. – К. : Держ. ком. Архівів України, 2000. – 304 с.
2. Нацистские лагеря смерти. Очевидцы свидетельствуют. Из серии «Рассекреченная память». Крымский выпуск; т. 2 / составитель А.В. Вальякин. – Симферополь : ДОЛЯ, 2010. – 408 с.
3. Історія великих страждань. Нацистські табори для радянських військовополонених у м. Слауті на Хмельниччині : дослідж., док., свідчення / Ін-т історії України НАН України ; Мемор. комплекс «Нац. музей історії БВВ 1941–1945 років». – К., 2011. – 348 с.
4. Словник іншомовних слів / під ред. Ляхіна І.В., проф. Петрова Ф.М. ; перекл. з рос. 3-го випр. і доп. вид. – К. : Держполітвид УРСР, 1951. – 762 с.
5. Литвин А. Нацистская политика геноцида на территории Белоруссии (июнь 1941 – июнь 1944 гг.): общие черты и особенности практического осуществления // Война на уничтожение: Нацистская политика геноцида на территории Восточной Европы : матер. междунар. науч. конф. (Москва, 26-28 апреля 2010 года). – М. : Фонд «Историческая память», 2010. – С. 67.
6. Шевченко В. Варварство ХХ століття // День. – 2008. – 26 верес. (№173).
7. ГДА СБУ, Хмельницький, ф.5, спр.66, т.1, 188 арк.
8. Там само, ф.6, спр.1946, 117 арк.
9. Берковський В. Нацистські табори для військовополонених у м. Слауті (1941–1944 роки) / В. Берковський // Історія великих страждань. Нацистські табори для радянських військовополонених у м. Слауті на Хмельниччині : дослідж., док., свідчення / Ін-т історії України НАН України ; Мемор. комплекс «Нац. музей історії БВВ 1941–1945 років». – К., 2011. – С. 29.
10. ГДА СБУ, Хмельницький, ф.6, спр.12338, 142 арк.
11. ГДА СБУ, ф.68, спр.348, т.2, 182 арк.
12. ГДА СБУ, ф.68, спр.348, т.22, 181 арк.
13. ГДА СБУ, Хмельницький, ф.6, спр.984, 93 арк.
14. Там само, ф.6, спр.20287, 149 арк.
15. Там само, ф.6, спр.21319, 137 арк.
16. Гісем О.В. Голокост в Україні (1941–1944) : словник-довідник / О.В. Гісем, О.О. Мартинюк. – 3-є вид., випр. і доп. – К. : Сфера, 2009. – 100 с.
17. ГДА СБУ, Хмельницький, ф.6, спр.11459, 323 арк.
18. Там само, ф.6, спр.1081, 208 арк.
19. ГДА СБУ, ф.1, спр.53, т.3, 196 арк.

М. Горин

ЛАГЕРЯ, ГЕТТО И ТЮРЬМЫ НА ОККУПИРОВАННОЙ ТЕРРИТОРИИ ПОДОЛЬЯ (1941–1944 гг.)

В статье исследуется проблема создания и функционирования на территории оккупированного нацистами Подолья лагерей, гетто, тюрем и других мест принудительного содержания, особенности деятельности оккупационных властей в начальный период войны, видоизменение подходов нацистов к механизму репрессий против военнопленных и местного населения, а также эволюция решения «еврейского вопроса» с учетом национального состава Каменец-Подольской и Винницкой областей УССР.

Установлено присушие указанному региону особенности принудительного содержания населения, обобщенно характерные

признаки таких мест, дана сравнительная характеристика пенитенциарным заведениям нацистов. В частности, детализирован механизм образования и функционирования административного аппарата, регламентации повседневной деятельности подобных учреждений, а также проанализированы социальный и национальный состав заключенных, лагерной и тюремной администрации из числа местного населения.

Доказано, что на территории исследуемого региона лагеря для военнопленных и гетто отличались характерными чертами нацистских репрессивных учреждений. Подтверждено, что именно эти две категории лагерей выделялись среди всех мест принудительного содержания и чаще создавались оккупационными властями на территории всей Украины. В ходе исследования архивных фондов найдены ранее неизвестные документы и факты организации и функционирования таких мест принудительного содержания, как смешанные лагеря.

Ключевые слова: лагеря, гетто, гестаповские тюрьмы, Подолье, оккупация, военнопленные, еврейское население, заключенные.

M. Gorin

CAMPS, GHETTOS AND PRISONS IN OCCUPIED TERRITORY PODILLIA REGION (1941-1944)

This article deals with a question of creating and functioning of camps, ghettos, prisons and other places of detention in the occupied Podillia region. The author studied the features of the occupation regime in the initial period of war, changing approaches in the mechanism of the repressive influence on the prisoners of war and local population, as well as the evolution of solving the «jewish question», considering the national structure of Kamianets-Podilsky and Vinnytsia USSR regions.

The author determines specific features of forcibly detention of population, summarized the characters of locality and gives comparative description of nazi penitentiary institutions. In particular, the mechanism of formation of the administrative machine and daily activity of such institutions are detailed, as well as social and ethnic formation of prisoners of war and penitentiary administration from among the local population is analyzed.

The author advanced an argument that in the studied regions, camps and ghettos were differed though the distinct characteristic features of nazi repressive institutions. It is confirmed that these two categories of camps were stranded out from other places of detention, and were often created by the occupation regime in Ukraine.

During the study of archival source base also focused attention on previously unknown facts of organization and functioning of such places of detention as mixed camps.

Keywords: camps, ghettos, Gestapo prisons, Podillia region, occupation, prisoners of war, the Jewish population, prisoners.

Отримано: 17.09.2014